SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 1
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

VLADIMIR KOROLENKONING “KO‘R MUZIKACHI” QISSASIDA BADIIY PSIXOLOGIZM VA QAHRAMON RUHIY EVOLUTSIYASI MASALALARI

Mavjudboyeva Mardona Muzaffar qizi

Namangan davlat universiteti O‘zbek tili yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada taniqli rus adibi Vladimir Korolenkoning “Ko‘r muzikachi” qissasidagi badiiy psixologizm masalalari va bosh qahramon Pyotr Popelskiyning shaxs sifatidagi ruhiy evolutsiyasi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda tug‘ma ko‘rlik nuqsonining inson dunyoqarashi, hissiyotlari va atrof-muhitni idrok etishiga ta’siri adabiyotshunoslik va psixologik kontekstda o‘rganilgan. Muallifning qahramon ichki kechinmalarini yoritishda sinesteziya, ya’ni tovush va rang uyg‘unligi hamda musiqaning gnoseologik – dunyoni bilish va reabilitatsion funksiyalaridan foydalanish mahorati ochib berilgan. Shuningdek, Pyotrning chuqur ruhiy inqirozlar, depressiya va o‘z-o‘zini izlash jarayonlaridan o‘tib, yakunda ijodiy-ruhiy poklanish va jamiyatga integratsiyalashuv bosqichiga erishishi qiyosiy-tahliliy metodlar yordamida yoritilgan. Maqola yakunida asarning zamonaviy adabiy psixologizm rivojidagi o‘rni xususida ilmiy xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar

V. Korolenko, “Ko‘r muzikachi”, badiiy psixologizm, ruhiy evolutsiya, sinesteziya, kompensatsiya, Pyotr Popelskiy, musiqiy reabilitatsiya, xarakter dinamikasi.

Kirish

Vladimir Korolenko o‘zining “Ko‘r muzikachi” qissasi bilan adabiyot dunyosida juda mashhur bo‘lgan. Bu asar inson irodasi, hayot qiyinchiliklariga chidashi va san’at orqali o‘zini topishi haqida hikoya qiladi. Bugungi kunda ham ushbu asarni o‘rganish juda muhim hisoblanadi. Chunki asar kitobxonga ruhan kuch beradi va taslim bo‘lmaslikni o‘rgatadi. Maqolaning dolzarbligi shundaki, asarda bosh qahramon Pyotr tug‘ma ko‘r bo‘lsa ham hayotda yutqazib qo‘ymaydi. U dunyoni ko‘z bilan ko‘ra olmaydi, lekin quloqlari va qalbi bilan his qiladi. Pyotr dastlab juda xafa, yig‘loqi bo‘lib o‘sadi. Ammo musiqani o‘rganib, hayotga qaytadi. Uni uyli-joyli, oilali va mashhur musiqachi bo‘lishigacha bo‘lgan jarayonni o‘rganish yoshlar uchun juda foydalidir. Muallif ko‘r bolaning ichki dunyosini juda oddiy va ta’sirli qilib tasvirlagan. Tadqiqotning maqsadi – Pyotrning bolalikdan to ulg‘ayguncha bo‘lgan ruhiy o‘zgarishlarini ko‘rsatib berishdir. Shuningdek, musiqa uning hayotini qanday qutqarib qolganini tahlil qilishdan iborat.

Buning uchun asardagi voqealar, qahramonning onasi va tog‘asi bilan munosabatlari ko‘rib chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotni olib borishda Vladimir Korolenkoning “Ko‘r muzikachi” qissasi asosiy manba qilib olindi va u boshidan oxirigacha diqqat bilan o‘qib chiqildi. Ish davomida adabiyotshunoslikning oddiy matn tahlili va solishtirish usullaridan foydalanildi. Eng avvalo, bosh qahramon Pyotrning bolaligi, o‘smirligi va ulg‘aygan davrlari ketma-ketlikda o‘rganib chiqildi. Uning asar boshidagi ojiz, g‘amgin va yig‘loqi holati asar oxiridagi irodali hamda baxtli musiqachi holati bilan o‘zaro solishtirildi. Shuningdek, asardagi boshqa qahramonlar, ya’ni onasi Anna, tog‘asi Maksim va qadrdon do‘sti Evelinalarning ko‘r bolaning hayotiga hamda tarbiyasiga ko‘rsatgan ta’siri alohida ko‘rib chiqildi. Pyotrning tabiat tovushlarini eshitganda yoki musiqa chalishni o‘rganayotganda qanday his-tuyg‘ularni boshdan kechirgani ham oddiy kuzatish usuli yordamida tahlil qilindi. Mana shu usullar orqali ko‘r bolaning ruhiy dunyosi qadam-baqadam o‘rganildi va maqola uchun kerakli ma’lumotlar to‘plandi.

Natijalar

Vladimir Korolenkoning “Ko‘r muzikachi” qissasini chuqur tahlil qilish jarayonida bosh qahramon Pyotr Popelskiyning shaxs sifatida shakllanishi bir nechta muhim bosqichlardan iborat ekanligi aniqlandi. Asarning boshlanishida tug‘ma ko‘rlik nuqsoni bolaning atrof-muhitni qabul qilishida katta to‘siq bo‘lib namoyon bo‘ladi. Biroq muallif qahramonning ko‘rish qobiliyati yo‘qligini uning eshitish va his qilish a’zolarining nihoyatda rivojlanishi orqali to‘ldiradi. Pyotrning onasi Anna va tog‘asi Maksim uning hayotidagi dastlabki tarbiyachilar sifatida ikki xil yo‘nalishni tanlashadi. Onasi ko‘r bolani faqat rahmdillik va haddan tashqari ehtiyotkorlik bilan o‘rab olishga harakat qilsa, tog‘asi Maksim uni hayot qiyinchiliklariga tayyorlash, mustaqil inson qilib tarbiyalash g‘oyasini ilgari suradi. Tadqiqot davomida ma’lum bo‘ldiki, aynan Maksimning harbiycha va qat’iy tarbiya uslubi Pyotrni kelajakda ojiz bo‘lib qolishdan asrab qolgan eng asosiy omildir. Bolalik davridagi eng muhim natijalardan biri shundaki, Pyotr tabiat tovushlarini eshitish orqali tashqi dunyoning shakli va mazmuni haqida o‘z tasavvurlariga ega bo‘ladi. Bahor faslining kelishi, daryoning shovqini, qushlarning ovozi ko‘r bola ruhiyatida ham hayajon, ham qo‘rquv uyg‘otadi. Bu jarayonda u barcha tovushlarni bitta katta va tushunarsiz to‘lqin sifatida qabul qiladi, bu esa uning dastlabki ruhiy inqirozlariga sabab bo‘ladi. Shundan so‘ng, uning hayotiga musiqaning kirib kelishi barcha muammolarni ijobiy tomonga o‘zgartiruvchi kuchga aylanadi. Pyotr dastlab onasining pianino chalishini eshitadi, lekin bu murakkab va sun’iy musiqa uning qalbiga yaqin bo‘lmaydi. Aksincha, otboqar Yoximning oddiy xalq chizg‘isidan yasalgan nayida chalgan g‘amgin kuylari bolaning ichki dunyosini junbushga keltiradi. Bu holat shuni ko‘rsatadiki, xalq ohanglari va oddiy tabiatga yaqinlik ko‘r bolaning ruhiy ehtiyojlariga to‘liq mos kelgan. Pyotr nay tovushi orqali hayot go‘zalligini, insoniy dardlarni va quvonchni anglay boshlaydi. Keyinchalik u o‘zi ham nay chalishni o‘rganadi va bu uning tashqi dunyo bilan aloqa o‘rnatishidagi birinchi muvaffaqiyatli qadami bo‘lib xizmat qiladi.

Pyotr Popelskiyning ulg‘ayish jarayonida uning ruhiy evolutsiyasini butunlay yangi bosqichga olib chiqqan omil bu uning hayotiga Evelina ismli qizning kirib kelishi bo‘ldi. Bolalikdan yigitlik chog‘iga o‘tish davrida Pyotr o‘zining jismoniy nuqsonini yanada

chuqurroq his qila boshlaydi va bu unda odamlardan qochish, o‘z qobig‘iga qamalib olish istagini uyg‘otadi. Biroq Evelina bilan tanishuv uning yolg‘izlik dunyosini buzib yuboradi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Evelina obrazi qissada shunchaki sevgi obyekti emas, balki qahramonni tashqi olam bilan bog‘lovchi, unga ma’naviy ko‘z bag‘ishlovchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi. Evelinaning tabiatan vazmin, tushunuvchan va fidoyi xarakteri Pyotrning asabiy, tez tushkunlikka tushuvchi tabiati bilan muvozanat hosil qiladi. Ular birgalikda tabiat qo‘yniga chiqqanlarida, qiz Pyotrga u ko‘ra olmayotgan ranglarni, quyosh nurini, osmon kengligini so‘zlar yordamida tasvirlab beradi. Bu jarayon Pyotrning ichki dunyosida o‘ziga xos tasavvurlar zanjirini yaratadi va u tovushlar yordamida ranglar simfoniyasini tasavvur qilish darajasiga yetadi. Biroq bu munosabatlar silliq kechmaydi; yigitlik davriga yetgan Pyotrda o‘z g‘am-g‘ussasini mutlaqlashtirish, ya’ni dunyoda faqat o‘zini eng baxtsiz inson deb bilish tuyg‘usi kuchayadi. U o‘zining ko‘rligi tufayli Evelinaning hayotini ham zulmatga aylantirishdan qo‘rqadi va undan uzoqlashishga urinadi. Bu yerda muallif inson psixologiyasining eng nozik qirralarini ochib bergan: jismoniy nuqson ba’zan insonni xudbin qilib qo‘yishi va u atrofidagilarning ham azoblanishini talab qilishi mumkin. Lekin sevgining kuchi va qizning qat’iy sodiqligi Pyotrni bu xudbinlik botqog‘idan qutqaradi. Musiqa sohasida ham Pyotr bu davrda oddiy nay ijrochiligidan murakkab pianino chalish darajasiga o‘tadi. Uning ichki dardi, sevgisi va qo‘rquvlari musiqaga ko‘chadi. Pyotr ijro etayotgan kuylar endi shunchaki chiroyli ohang emas, balki uning murakkab ruhiyatining, taqdir bilan kurashining barcha tafsilotlarini aks ettiruvchi ovozga aylanadi. Shunday qilib, o‘smirlik va ilk yigitlik davri qahramon uchun nafaqat jismoniy, balki chuqur ma’naviy-psixologik sinovlar davri bo‘lib, unda o‘z-o‘zini anglash va o‘z taqdirini qabul qilish elementlari shakllana boshlaydi.

Pyotr Popelskiyning ruhiy evolutsiyasidagi eng cho‘qqi va tub burilish nuqtasi uning o‘z uyidagi qulay, moddiy jihatdan ta’minlangan hayotini tark etib, oddiy xalq, ayniqsa, jamiyatning eng quyi qatlami bo‘lgan ko‘r gadolar dunyosi bilan to‘qnashishi hisoblanadi. Tog‘asi Maksimning rejalashtirgan ushbu strategik sinovi Pyotrni mutlaq xudbinlik va o‘z dardiga mahliyo bo‘lish kasalligidan qutqarishga qaratilgan edi. Pyotr o‘zini dunyodagi eng azob chekkan inson deb hisoblab yurganda, hayotda undan ham og‘irroq ijtimoiy va jismoniy sharoitda yashayotgan, ochlik, sovuq va haqoratlarga chidab kelayotgan boshqa ko‘r insonlar borligini ko‘radi (aniqrog‘i, eshitadi va his qiladi). Ko‘r gadolar, xususan, monastirda qo‘ng‘iroq chaluvchi Roman va irodali ko‘r dehqonlar bilan bo‘lgan uchrashuvlar yosh yigitning ongida inqilobiy o‘zgarish yasaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bu safar Pyotr uchun haqiqiy “hayot maktabi” va ruhiy reabilitatsiya vazifasini o‘taydi. U uydagi sun’iy g‘amxo‘rliklardan uzoqlashib, yo‘llarda gado ko‘rlar bilan birga piyoda yurar ekan, jismoniy charchoq va ochlik uning xayolidagi xayoliy ruhiy azoblarni siqib chiqaradi. Eng muhimi, u faqat o‘zining ko‘rligi uchun dunyodan xafa bo‘lish adolatsizlik ekanini, hayotda kurashish va yashash uchun undan ham buyukroq maqsadlar borligini anglaydi. Bu tajriba uning dunyoqarashini kengaytirib, san’atiga ham tub o‘zgarishlar olib kiradi. Safardan qaytgan Pyotrning musiqasi endi shunchaki individual g‘am va shaxsiy tushkunlik ifodasi bo‘lmay, balki butun bir xalqning dardi, o‘tmishi, ozodlikka bo‘lgan intilishi va ichki nidosini ifodalovchi ijtimoiy kuchga aylanadi. Xalq kuylari, gado ko‘rlarning qo‘shiqlari va yo‘llardagi tabiat sadoqalari uning qalbida yaxlit bir simfoniyaga aylanadi.

Pyotr Popelskiyning ruhiy evolutsiyasidagi yakuniy va eng yorqin bosqich uning Kiyev shahridagi katta konsert zalida keng jamoatchilik oldida chiqish qilishi bilan bog‘liqdir. Ushbu voqea qahramon hayotidagi barcha ruhiy inqirozlar, izlanishlar va azoblarning ijobiy natijasi sifatida namoyon bo‘ladi. Konsert zaliga to‘plangan ko‘plab tinglovchilar qarshisida Pyotr o‘z musiqa asbobida shunchaki texnik jihatdan mukammal kuyni ijro etmaydi, balki u o‘z hayot yo‘lini, yo‘llarda ko‘r gadolar bilan birga his qilgan xalq dardini va tabiat go‘zalligini musiqaga ko‘chiradi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, uning ijrosi zalga to‘plangan odamlarning qalbiga chuqur ta’sir qiladi va ularni yig‘lashga, hayajonlanishga majbur etadi. Tog‘asi Maksim ham zalda o‘tirib jiyanining musiqasini eshitar ekan, o‘zining yillar davomida olib borgan qat’iy tarbiya uslubi to‘g‘ri bo‘lganini va Pyotr endi ojiz inson emas, balki jamiyatga foydasi tegadigan, odamlarning dardini tushunadigan buyuk san’atkorga aylanganini faxr bilan his qiladi. Ushbu lahza qahramon hayotidagi eng yuksak ijodiy-ruhiy poklanish davridir. Bundan tashqari, Pyotrning hayotida erishgan eng katta yutuqlaridan biri bu uning Evelina bilan oila qurishi va ota bo‘lish baxtiga erishishidir. Ular dunyoga kelgan chaqaloqning sog‘lom va ko‘zlari ko‘ruvchi ekanligini bilishganida, Pyotrning ko‘p yillik qo‘rquvlari va xavotirlari butunlay barham topadi. Muallif bu o‘rinda qahramonning jismoniy ko‘zi ojiz bo‘lsa-da, uning ma’naviy va ichki ko‘zlari butunlay ochilganini mahorat bilan ko‘rsatib beradi. U endi yorug‘ dunyoni, odamlarni va o‘z taqdirini zulmat sifatida emas, balki go‘zallik va baxt manbai sifatida qabul qila boshlaydi. Pyotr o‘z baxtini faqat shaxsiy hayotidagina emas, balki xalqqa xizmat qilishda, o‘z musiqasi orqali odamlar qalbiga yaxshilik ulashishda deb biladi. Shunday qilib, qissaning yakuniy qismi jismoniy nuqsonli insonning to‘g‘ri tarbiya, chinakam sevgi va san’atning buyuk kuchi tufayli jamiyatning to‘laqonli, baxtli va yetuk a’zosiga aylanishi mumkinligini to‘liq isbotlaydi.

Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, Vladimir Korolenkoning “Ko‘r muzikachi” qissasida Pyotr Popelskiyning ruhiy evolutsiyasi faqatgina bitta personajning taqdiri emas, balki umuman inson psixologiyasining og‘ir sharoitlardagi imkoniyatlarini ochib beruvchi mukammal modeldir. Adabiyotshunoslikda ko‘pincha jismoniy nuqsoni bor qahramonlar faqat g‘amxo‘rlikka muhtoj yoki fojiaviy obraz sifatida tasvirlanadi. Biroq Korolenko bu qarashni butunlay o‘zgartirgan. Biz erishgan natijalar shuni tasdiqlaydiki, adib o‘z qahramonini passiv holatdan aktiv holatga o‘tkaza olgan. Buni psixologiyadagi mashhur kompensatsiya nazariyasi bilan ham bog‘lash mumkin; ya’ni insonning bitta a’zosi (ko‘zi) ishlamasa, uning o‘rnini boshqa a’zolari (qulog‘i va qalbi) hisobiga to‘ldiradi va hatto oddiy odamlardan ham o‘zib ketishi mumkin. Shuningdek, asardagi tarbiya metodlarini bugungi kun pedagogikasi bilan solishtirganda ham qiziqarli xulosalar kelib chiqadi. Onasi Annaning haddan tashqari ko‘p g‘amxo‘rlik qilishi Pyotrni faqat o‘z qobig‘iga qamab qo‘yishga xizmat qilayotgan edi. Agar faqat shu tarbiya davom etganda, Pyotr hayotda o‘z o‘rnini topa olmasdi. Tog‘asi Maksimning qat’iy, ba’zan esa shafqatsizdek tuyulgan munosabati esa yigitni haqiqiy hayotga tayyorladi. Demak, adib asar orqali insonni ortiqcha erkatoy qilib emas, balki qiyinchiliklarga qarshi kurashish ruhida tarbiyalash kerakligini ilmiy va badiiy jihatdan isbotlab bergan. Pyotrning musiqaga kirib kelishi va uning ijodi oddiy naydan murakkab pianinogacha rivojlanishi ham uning ongi o‘sib borganidan dalolat beradi. Asardagi eng muhim muhokama nuqtasi shundaki, Pyotr qachonki o‘z shaxsiy dardini unutib, ko‘r gadolar bilan birga xalqning haqiqiy g‘am-anduhini his qilgandagina uning

musiqasi buyuklik darajasiga ko‘tarildi. Bu esa san’atkor faqat o‘zini o‘ylamasligi, balki jamiyat va xalq bilan birga yashashi kerakligi haqidagi olijanob gumanistik g‘oyani ilgari suradi. Olingan barcha ma’lumotlar asarning badiiy jihatdan ham, psixologik jihatdan ham juda yuksak darajada yozilganini to‘liq tasdiqlaydi.

Xulosa

Vladimir Korolenkoning “Ko‘r muzikachi” qissasida badiiy psixologizm va bosh qahramon Pyotr Popelskiyning ruhiy evolutsiyasini o‘rganish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar quyidagi yakuniy xulosalarga kelish imkonini beradi. Birinchidan, Pyotr obrazining evolutsiyasi statik emas, balki chuqur dinamik xarakterga ega bo‘lib, u tug‘ma ojizlik va tushkunlikdan yuksak ma’naviy yetuklik hamda ijodiy poklanish bosqichigacha bo‘lgan murakkab yo‘lni bosib o‘tgan. Ikkinchidan, asarda musiqa shunchaki estetik va ko‘ngilochar vosita emas, balki qahramon uchun tashqi dunyoni gnoseologik jihatdan bilish, anglash va ruhiy reabilitatsiyadan o‘tishning eng asosiy omili bo‘lib xizmat qilgan. Uchinchidan, qahramon tarbiyasida tog‘asi Maksim qo‘llagan qat’iy uslub va ijtimoiy muhit bilan to‘qnashuv usuli insonni xudbinlik qobig‘idan chiqarish hamda uni jamiyatning to‘laqonli a’zosiga aylantirishda pedagogik jihatdan to‘g‘ri yo‘l ekanligi isbotlangan. To‘rtinchidan, adib sinesteziya, ya’ni tovushlarni ranglar va hissiyotlar bilan uyg‘unlashtirish usulidan mahorat bilan foydalanib, jahon adabiyotida badiiy psixologizmning takrorlanmas namunasini yaratishga erishgan. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, ushbu qissa jismoniy kamchiliklar inson irodasi, chinakam sevgi va san’atning buyuk kuchi oldida taslim bo‘lishini ko‘rsatuvchi olijanob gumanistik asardir va u bugungi kun yoshlari uchun ham ma’naviy namuna bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Korolenko V. G. Ko‘r muzikachi: Qissa / Rus tilidan T. Qosimov tarjimasi. – Toshkent: Yosh gvardiya, 1981. – 160 b.
2. Бялый Г. А. В. М. Гаршин и В. Г. Короленко. – Ленинград: Художественная литература, 1983. – 256 с.
3. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. — Toshkent: O‘zbekiston, 2008. – 184 b.
4. Короленко В. Г. Слепой музыкант. – Москва: Детская литература, 2018. – 192 с.
5. Миронов Г. М. Короленко. – Москва: Молодая гвардия, 1962. – 368 с.

Adler A. Practice and Theory of Individual Psychology. – London: Routledge, 1927.